

ÖRÖKSÉGVÉDELMI HATÁSTANULMÁNY

RÉGÉSZETI SZAKTERÜLETEKET ÉRINTŐ MUNKARÉSZE RADOSTYÁN I.-VÉDŐNEVŰ BÁNYATELEK LÉTESÍTÉSÉHEZ

A tanulmányt 2017 júniusában készítettük a Farkaslyuki Szénbányák ZRt. (3600 Ózd, Jászi Oszkár Út 3.), mint beruházó megbízásából.

A tanulmány elkészítésének az oka volt, hogy a BAZ-megyei Kormányhivatal Miskolci Járási Hivatala Környezetvédelmi és Természetvédelmi Főosztálya 2017.06.19. napján Végzést hozott, hogy a beruházó 2017. július 15. ig a bányatelek létesítéséhez kapcsolódóan nyújtsa be az alábbi munkarészeket. A Hivatal előírása a hatástanulmány kapcsán az alábbi volt:

Amennyiben a tervezett beruházás nem minősül nagyberuházásnak, kulturális örökség védelmének szakkérdésében a szakvélemény kialakításához a tervezett beruházás területének egészére vonatkozóan **örökségvédelmi hatástanulmányt (a továbbiakban: ÖHT)** kell készíttetni a tervezett bánya által érintett régészeti örökségi elemek és régészeti lelőhelyrészek pontos meghatározása céljából.

A Kr. 68. § (1) bekezdés b) pontja alapján a Kr. 71. § (4) bekezdésében meghatározott esetekben az engedély iránti kérelmet benyújtónak a döntés előkészítő ÖHT-t kell készíttetni, amelyhez a Kr. 68. § (2) bekezdés d) pont, da) alpontja szerint régészeti örökség felmérése esetén a Kr. 13. melléklet 1–3. pontja alatti vizsgálatokat és elemzéseket kell elvégezni.

A Kr. 69. § (2) bekezdés a) pontja alapján az ÖHT régészeti szakterületi munkarészének elkészítésére jogosult a régészeti örökséggel és a műemléki értékkel kapcsolatos szakértői tevékenységről szóló kormányrendelet szerint régészeti területen szakértői tevékenység végzésére jogosult szakértő.

Az Örökségvédelmi hatástanulmány elkészítésének körülményeit, módját a 496/2016. (XII. 28.) Korm. rendelet a kulturális örökség védelmével kapcsolatos szabályokról -határozza meg.

A tanulmány célja, a tervezett bányatelek területe és környezete régészeti állapotának felmérése, a tervezett beruházás és a régészeti lelőhelyek egymásra való hatásának elemzése, a beruházás során esetlegesen érintett régészeti lelőhelyekre gyakorolt hatások és azok kezelési lehetőségének bemutatása.

A KUTATÁSI TERÜLET ELHELYEZKEDÉSE

A tervezett bányatelek Radostyán település határában, a településmagtól keletre, a falu templomától ÉK-i irányba haladva 550 méterre található a Bocsonya-alja-dűlőben.

A tervezett bányatelek által érintett helyrajzi szám a **Radostyán 05.-hrsz.**

Délről a Macska-domb, északról és nyugatról a Nyögő-patak, keletről pedig a Bocsonya-aljadűlő szántóföldjei határolják.

A bányatelek sarokpontjainak az EOv koordinátáit a beruházótól kaptuk meg, ezek az alábbiak:

Psz	EOV_y	EOV_x
1	770 110,00	316 283,00
2	770 295,00	316 348,00
3	770 316,00	316 364,00
4	770 139,40	316 572,50
5	770 028,20	316 429,30
6	769 982,50	316 322,70
7	770 010,00	316 283,00

A tervezett bányatelek nagysága 52 hektár.

A tervezett bányatelek elhelyezkedését a 88-111. sz EOv térképszelvényen az **1. sz. kép** mutatja.

FÖLDRAJZI KÖRNYEZET, A TERÜLET TAGOLÁSA

A tervezett bányatelek a Macska-domb és a Nyögő-patak által közrezárt, gyakorlatilag teljesen sík területen helyezkedik el. A lejtési viszonyokat a **2. sz. kép** mutatja.

A terület átlagos tengerszint feletti magassága 160 mBf, míg az azt közvetlenül délről határoló, meredek oldalú domb legnagyobb magassága 260 mBf. A sík terület gyakorlatilag átmenet nélkül kapcsolódik a tőle délre elhelyezkedő, északi kitettségű meredek oldalú dombhoz.

A terület és környezetének Észak-Déli irányban felvett metszetét a **3. sz. kép** mutatja.

A kutatási terület Radostyán határának egyik legmélyebben fekvő része. A Nyögő-patak e mélyen fekvő, sík területen folyik bele a Harica-patakba. A két patak vize az itt található szántóföldeket megfelelően táplálja, ugyanakkor az alkalmi kiöntéseik a megtelepedésnek e helyen korlátot szabnak.

Ebből adódóan a terület szántóföldi művelés alatt áll.

A TELEPÜLÉSSZERKEZETRE, TELEPÜLÉSHÁLÓZATRA ÉS TÁJHASZNÁLATRA UTALÓ TÖRTÉNETI TÉRKÉPEK BEMUTATÁSA

A területre vonatkozó történeti térképek közül az I.-II. és III. katonai felmérés vonatkozó térképlapjait, valamint a MOL és a BAZ-megyei levéltárban őrzött, Radostyánra vonatkozó érintett térképszelvényeket vizsgáltuk át. Abból a célból, hogy e térképek összevethetőek legyenek a mai állapotokkal, az azokon feltüntetett tereppontokat megfeleltetve a mai állapotoknak a térképlapokat georeferáltuk, és így egy egységes, EOVS vetületbe illesztve vizsgálhatók.

Vizsgáltuk a térképlapokon ábrázolt földrajzi, vízrajzi és növényzeti környezetet, a 17-19. században rögzített tájhasználatot.

Kutattuk a térképlapokon a középkori településhálózatra utaló szomszédos települések térképeken feltüntetett neveit, vizsgáltuk Radostyán rekonstruálható középkori településhatárát abból a célból, hogy a mai településhatár formája, kiterjedése utalhat-e esetlegesen egy olyan középkori településre, ami az idők során elpusztult, és a határa beolvadt Radostyán határába, és esetlegesen a vizsgálati területre esik.

Áttekintettük azokat a földrajzi neveket, melyek esetlegesen vagy egy konkrét régészeti lelőhelyre utalhatnak (pl. puszta-templom, ...-telek, ...-halom), illetve azokat, melyek esetlegesen a régészeti szakirodalomból, vagy a Herman Ottó Múzeum régészeti adattárából már ismert régészeti lelőhely ismert dűlőnevének azonosítását elősegíthetik.

Végül vizsgáltuk azokat a térképeken ábrázolt felszíni mintázatokat (esetleges halmok, sáncok), melyek közvetlenül is régészeti lelőhelyre utalhatnak.

Az I. katonai felmérés

Az I. Katonai Felmérés (1763 – 1787) az első olyan térképészeti alkotás, amely részletes és rendszeres információt tartalmaz a feltérképezett területről. A térképeken feltüntették a felszínborítást is, ami lehetővé teszi a korabeli táj rekonstruálását. Az I. Katonai Felmérés eredeti színes, kéziratos szelvényei a bécsi Kriegsarchivban találhatóak. A térképezés felvételi méretaránya 1:28 800, (1 hüvelyk = 400 bécsi öl -ből levezetve). A térkép vetület nélküli, egységes geodéziai hálózat és koordináta rendszer nélkül készült. A vetület hiánya miatt nagyobb területen már nem lehet pontosan illeszteni a szelvényeket, de a vizsgált bányatelek esetében a térképen számos olyan illesztési pont található, mely lehetővé teszi georeferálását, és a mai térképi rendszerekkel való összevetését.

A tervezett bányateleknek az EOVS rendszerbe illesztett I. katonai felmérésre vetített helyét a **4. sz. kép** mutatja.

A 18. század végén a vizsgált terület déli fele rét-legelő, míg északi része szántóföld volt. Az itt futó dombvonulat északi lábánál sorakozó telepléseket egy olyan út is összekötötte, ami közvetlenül a domb lábánál futott. Radostyán és Lászlófalva között ez az út a kutatási terület déli szélénél halad el. nyomvonala ma is megvan.

Régészeti szempontból fontos, hogy a térkép a Nyögő-patak mentén e helyen csak rétet és legelőt jelez, ott semmiféle olyan felszíninformát (dombot, halmot) nem rögzítettek, ami régészeti lelőhely meghatározását segítené.

A II. katonai felmérés

I. Ferenc császár 1806 -ban rendelte el a II. katonai felmérést, amely a Magyar Királyság területén több megszakítással 1810 és 1866 között folyt. A felmérés un. „Cassini” féle vetületben (négyzetes hengervetület) történt, amelynek geodéziai alapját többszintű háromszögelési hálózat építette. A terepi felvétel 1 :28 800 méretarányú, 1833 -tól kezdődően trigonometriai magasságmérés is segítette a felméréseket. Lapjai igen jól illeszthetőek a mai térképekhez. A II. Katonai Felmérés névanyaga sokkal pontosabb, út- és vízrajza megbízhatóbb, és a felszínborítás elkülönítése is sokkal pontosabb, mint az I. Katona Felmérésen.

A tervezett bányateleknek az EOV rendszerbe illesztett II. katonai felmérésre vetített helyét az **5. sz. kép** mutatja.

A bányaterület teljes egésze e térképen már vízenyős rétként került ábrázolásra. Új elem az I. katonai felméréshez képest, hogy a kutatási területet délről határoló dombvonulat gerincén már markánsan feltűnteti a gerincut is (a jelenlegi légi-felvételekkel összevetve a későbbiekben szükséges lesz e gerinc-út végigjárása, ami ugyan távol esik a bányaterülettől, de a Radostyánból ismert kelta leletek kapcsán a később bemutatandó légi felvétel olyan mintázatot mutat, ami esetlegesen erősítésre is utalhat.).

A III. katonai felmérés

A III. Katonai Felmérést 1869-ben rendelték el, hazánkban 1872 – 1884 között folyt. Az egész felmérés 1887-re, viszonylag rövid idő alatt (17 év) alatt be is fejeződött. Az elkészült térképek méretaránya 1:25 000 méretben készült el. A III. Katonai Felvétel alapján készítették szinte az összes katonai, műszaki, tudományos, stb. térképet a két világháború között.

A tervezett bányateleknek az EOV rendszerbe illesztett III. katonai felmérésre vetített helyét a **6. sz. kép** mutatja.

A III. katonai felmérés az előző kettőhöz képest régészeti szempontból a bányatelek területére vonatkozóan nem szolgáltat újabb adatokkal.

Egyéb térképek (MOL, BAZmL)

A térképeken feltüntetett földrajzi nevek gyakran lehetőséget adnak régészeti lelőhelyek meghatározására. Vagy azért, mert maga a név egyértelműen régészeti jelenségre utal, pl. várdomb, templomhely, vagy olyan földrajzi név, ami egy adott régészeti lelőhelyhez kötve valamely régészeti adatbázisban, adattárban szerepel, és segítségével az adott régészeti

lelőhely elhelyezkedése pontosítható. E célból az országos felmérésekhez mérten jobban használhatók a közvetlenül az adott település határának felmérése céljából készült térképek. Radostyán esetében mind a Magyar Országos Levéltár, mind a BAZ-megyei Levéltár őriz olyan térképlapokat, melyek haszonnal forgathatók.

Kneidiger András kamarai mérnök 1767-ben készítette el Radostyán határának a felmérését. (MOL S 11 - No. 830:55). A tervezett bányateleknek az EOVS rendszerbe illesztett e felmérésre vetített helyét a **7. sz. kép** mutatja. A település határa olyan pontosan lett ekkor felmérve, hogy az akkori határ tökéletesen illeszthető a mai határokhoz. Ez egyben azt is jelenti, hogy a térképen ábrázolt határ kapcsán nincs olyan nyom, ami arra utalna, hogy az idők során Radostyán határába valamikor beolvadhatott egy másik, mára már elpusztult középkori település, aminek a nyomai esetleg a kutatási területen lehetnének. A határ mentén feltüntetett szomszédos települések nevei is megegyeznek a ma is élő településekével. Egy település teret kell engedjen a születéstől a napi munkán keresztül a halálig az élet minden tevékenységének. Az e térképen ábrázolt határon belülre eső területek jól mutatják, hogy ehhez szükség volt szántókra, legelőkre, patakokra, malmokra, szőlőhegyre pincékre és erdőkre is. Ezek mind megvannak az 1767-es határon belül. A bányatelek területe ekkor jórészt szántó, valamint a déli része rét-legelő. fontos információ, hogy a bányaterületet délről határoló meredek domboldalt a térkép tanúsága alapján teraszosan művelték a 18. század végén. E térképlap színezetlen változatát mutatja a **8. sz. kép**.

FÖLDRAJZI NÉVGYŰJTÉS

A történeti térképek régészeti szempontú elemzéséhez szorosan kapcsolódik a területről ismertté vált földrajzi nevek kutatása. A térképeken feltüntetett földrajzi nevek gyakran lehetőséget adnak régészeti lelőhelyek meghatározására. Vagy azért, mert maga a név egyértelműen régészeti jelenségre utal, pl. várdomb, templomhely, vagy olyan földrajzi név, ami egy adott régészeti lelőhelyhez kötve valamely régészeti adatbázisban, adattárban szerepel, és segítségével az adott régészeti lelőhely elhelyezkedése pontosítható.

A régészeti lelőhelyekre utaló földrajzi nevek vizsgálata során eredménnyel forgatható Pesty Frigyes Borsod vármegye leírása 1864-ben-c. 1988-ban kiadott munkája (Documentatio Borsodiensis 5. Herman Ottó Múzeum Miskolc, 1988), valamint Fényes Elek 1851-ben kiadott Magyarország geographiai szótára-c munkája.

Fényes Elek esetünkben nem szolgáltat használható adatokkal. Pesty Frigyes Radostyán esetében az alábbiakat írja (260. oldal):

Radistyán Község határában e következő topographiai nevek fordulnak elő:

A szántó földekre nézve, úgy mint Kis föld, Nagy kender föld, falu feli, /.../ Páka, Alsó hosszú kötél, Hidra járó, Szeder/.../allya, Körtvély szer, Kiss kötél, Pástra járó, /.../ura járó, Mocsár, Felső hosszú kötél, Töltés mellyek,

*Rétekre nézve Mocsoja mellék, Hagymás, Koczin, Setét berek eleje, Farkas völgy eleje, Egres, Bocsonya allya, **Telek**, Bende kosár.*

A szőlőre nézve, Felső Nagy hegy, Mátyus, alsó Nagy hegy, Hagymás, csontos, Eperjes, Sús oldal, Puszta-szőlő.

Legelőre nézve, Hideg völgy, fejtető, Sús tető, Bocsonya, Pást.

Erdőre nézve Kender völgy, Nagy hegy tető, Hagymás, Molnár István földje, Kartzagi tanya, Tarisznya völgy, Ricsató, Petencs fő, Setét berek, Kutya akasztó, Jukóbércz, Sebestyén völgy, Egres oldal, Sándor kaszáló, Farkas völgy, Egres verő, Suhajna lábaja, Boroszló., Széna hordó Bérez, Eperjes pallag, Vizes völgy,

E listából számunkra most egy földrajzi név az érdekes- a **Telek**-név. Ezt a földrajzi nevet a rétek esetében hozza Pesty, ami akár a mi kutatási területünkre is eshetne. Ez azért lényeges, mert a mai települések határában található telek-földrajzi nevek szinte minden esetben egy-egy elpusztult középkori falu helyét mutatják. nem tudjuk azonban, hogy ez a telek. Radostyán falu melyik határrészében lehetett.

A TELEPÜLÉS KÖZÉPKORI ÉS KORA-ÚJKORI TÖRTÉNETÉRE VONATKOZÓ ADATOK BEMUTATÁSA ÉS ÉRTÉKELÉSE

A településre vonatkozóan, annak ellenére, hogy már a Váradi regestrum is említi nevét, nagyon kevés középkori adat áll rendelkezésre.

1219-ben a borsodi várjobbágyok vádolták többek között a radostyáni várnépeket azzal, hogy szolgálatuk volna a börtönöket őrizni, ezek viszont azzal védekeztek, hogy ők a vár harcos katonái, azaz jobbágyai.¹

A XV. századtól bizonyosan a Diósgyőri Uradalom tartozéka volt, és mint ilyennek az uradalom bérleti és birtokosai az urai, a vár kapitánya és tisztartói pedig szintén teljhatalmat gyakoroltak felette.

A legközelebbi adat amivel találkozunk 1439-ből származik, amikor Albert király anyósától, az özvegy Borbála királynétól Diósgyőrt és a hozzá tartozó falvakat, többek között Radostyánt elvette és feleségének, Luxemburgi Erzsébetnek adományozta.²

1483. július 31.-én Miskolcon kelt az az oklevél, amelyben Borsod vármegye nemesi levelet intéztek I. Mátyás király feleségéhez Beatrix királynéhoz. Ebben a következő panaszt terjesztették elébe: Pápia-i Albert, Diósgyőr várának várnagya erőszakkal elfoglalt és a királyné

---

¹ Györffy 1963. 785, 801.

² MNL BAZML XV-61. Diósgyőr 1439.

Radostyán nevű falujához csatolt egy kis darab szántóföldet, mely jog szerint Daróczi Thibolth fiainak a tulajdona, és az ő Kondó nevű falujukhoz tartozik. Emlékeztetik egyúttal a királynét arra, hogy ez az eset már megtörtént egyszer, még Bernardin diósgyőri ispán idejében. Akkor a királyné úgy ítélkezett, hogy adják azt vissza Thiboldh fiainak.³

Ezzel nagyrészt ki is merülnek a falu középkori történeti adatai. A koraújkori településtörténet ha nem is ennyire, de szintén szegényesnek mondható.

Az alábbi 1563-ban keletkezett összeírás akkor készült, amikor II. Miksa király Diósgyőrt minden tartozékával együtt zálogba adta Perényi Gábornak.

„A bíróével együtt egész telkük van 14, féltelek: 1.

Pusztá ház, melyek után semmit sem fizetnek 13, ezekből kettőt most építenek újjá.

Az adó fizetése:

Szent György adója minden egész telek után 8 dénár. Ugyanakkor ad mindegyik egy sajtot, melynek értéke 1 dénár. Ugyanakkor ad mindegyik két tojást.

A fél telek után mindezeknek a felét adják.

Szent Mihály napkor minden egész telek után 8 dénárt fizetnek. Karácsonyra pedig minden egész telek után 1 köböl zabot és egy kenyeret. Karácsonyra emellett közösen tartoznak adni egy ökröt és egy hizott sertést, vagy fizetnek 4 forintot.

Mária tisztulásának ünnepekor (február 2.) minden egésztelek után 8 dénárt fizetnek.

A féltelkesek ennek a felét.

Tartoznak a gabona és a bor után kilencedet fizetni.

Balassa Zsigmond [birtoklása] előtt karácsonyra egy-egy szekér fát tartoztak a várhoz szállítani, később többre is kötelezték őket. Mindegyikük egy-egy kepét tartozik aratni. Szántani egy-egy napon át délig, kaszálni és szénát gyűjteni egy-egy teljes napon át.”⁴

A településre vonatkozóan folyamatos portális és tizedösszeírások maradtak fenn a XVI-XVII. századból, amelyek alapján nagyon jól követhető a falu pusztulása és fejlődése.⁵

Év	Portaszám	Birtokos
1544	20	Balassa Zsigmond
1546	10 + 10 zsellér	Balassa úr
1549	9 + 8 zsellér	Balassa Zsigmond
1552	8,5	Balassa úr
1553	7,5	Balassa Zsigmond
1554	9	Balassa úr
1555	11,5 + 10 szegény + bíró	Balassa úr
1556	11,5 elpusztult	

³ Tóth 1990. 78-79.

⁴ MNL OL UC 87:73

⁵ MNL BAZML XV-32

1564	12,5 + 16 zsellér	Őfelsége
1566	nem adóztatható	
1570	10	Diósgyőr vára
1572	11,5	Diósgyőr vára
1574	11	Diósgyőr vára
1576	4,5	Diósgyőr vára
1578	6	
1582	7	Diósgyőr vára
1588	7	Diósgyőr vára
1595	5	
1596	4	Diósgyőr vára
1598	28 ház	Diósgyőr vára
1599	23 ház	
1600	23 ház	Diósgyőr vára
1601	11 ház	
1603	6 ház	
1604	10 ház	
1605	8 ház	
1606	4 ház	
1609	1	
1610	1,25	
1613	1	Diósgyőr vára
1618-1619	1	
1620	1,5	
1623	1,5	

A hatvani szandzsák adóösszeírásában, 1571-ben a török nyilvántartások szerint 17 felnőtt férfi élt itt 9 háztartásban.⁶

Birtokosok:

1540-től Balassa Zsigmond

1559-től Balassa Zsigmond özvegye Fánchy Borbála

1581-ben Barius János

1590-ben bedegi Nyári Pál és neje enyingi Török Zsuzsanna

1591-ben Homonnay István és Török Eufrozina

1607-ben Nyári Pál és fiai, Miklós és Zsigmond, leányai, Borbála Varkocs Györgyné.

1622-ben Nyári Borbála Haller Györgyné

1637-ben özv. Nyáry Miklósné, Bánffy Judit és gyermekei

1654-ben nagybossányi Bossányi László és felesége Nyáry Krisztina

1656-1661-ben Nyáry Zsigmond

A királyi országrész lajstromai szerint 1582-ben 160 forint törökadót fizettek, emellett 24 forint császár adóját és 4 forint 40 dénár értékben mézet és vajat adtak.⁷ 1596-ban már így vallott erről a helyi elöljárók: „Iso Albert bíró, Farkas Péter és Bartha Orbán esküdtek jelentik: Első

⁶ Bayerle 1998. 203.

⁷ Bodnár – Tóth 2005. 41.

alkalommal Budára adóztak és egyezség alapján 25 forintot fizettek, császár adója gyanánt 5 forintot. Utoljára adtak 160 forintot. Császár adóját szablyapénzzel együtt esztendőnként fizettek 24 forintot. Épületre való fát egyszer adtak ténylegesen, másszor pénzben fizettek érte, olykor 5 forintot. Mézet és vajat első alkalommal csupán 1 pintet, legutoljára pedig különbségtétel nélkül 22 pintet adtak. A távolság miatt szolgálatot nem teljesítettek. A földesúrnak régtől fogva tartozott minden egyes jobbágy 24 dénár évi adót fizetni, valamint egy tyúkot és egy kenyeret, 1 dénárt érő túrót és egy köből zabot adni. Most ezt az adófizetést a földesurak felcserélték a szőlők művelésére. Kilencedet borból, vetésekből és malacokból adnak, sőt panaszkodnak, hogy az urak igen sok bornak az elvételével terhelik őket. Erejükön felül szolgálnak is minden szükséges dologban.”⁸

1641-re a fenti viszonyok így változtak: „Tudom, hogy elsőben summánk volt floreni 40, szolgálatunk egy csepp sem volt. Mostan summánk floreni 100, minden héten szolgálunk gyalogszerben, azon kívül adunk 35 icce vajat. Csak tízen vagyunk hozzá.”⁹

Református egyháza a XVI. században alakult, legelső információ erre, amikor 1579-ben Alattyány Mihály a falu lelkésze. A falu nagyrészt Lászlófalva és Varbó leányegyháza volt.¹⁰

1702-ben Radostyán határának területe két részre van felosztva; (az északi rész) terméketlensége miatt műveletlen maradt. Akiknek vannak állataik, a déli részeken folytatnak földművelést. Kaszálói az erdőkben vannak. A szőlőhegyből rá eső rész nagyon kicsiny. Az egész szőlőhegyről kb. 20 hordó bort lehet várni. Határolják az erdők felől Diósgyőr, keletről Lászlófalva és Bábonny, délről a diósgyőri vár, északról Parasznya és nyugatról Kondó.¹¹

1706-ban templomuk reparálására 8 forintot kaptak a vármegyétől.¹²

A településre vonatkozó történeti adatok összegyűjtését és áttekintését követően megállapítható, hogy a tervezett bányatelek területére vonatkozóan nincs olyan adatunk, ami arról szólna, hogy a középkorban vagy a kora-újkorban e területen olyan megtelepedés nyomaival kellene számolnunk, aminek régészetiileg is vizsgálható, a tervezett bányászati tevékenység által veszélyeztetett nyomai lennének.

A KUTATÁSI TERÜLET LÉGI FELVÉTELEI

---

⁸ Bodnár – Tóth 2005. 92.

⁹ Bodnár – Tóth 2005. 160.

¹⁰ Bodnár 2003. 607, 613, 619.

¹¹ MNL OL UC 87:67

¹² MNL BAZML XV-61. Radostyán 1706.

A kutatási területre vonatkozóan a FÖMI 2000. évi és 1966. évi légi felvételeit vizsgáltuk. A földalatti régészeti jelenségek a felszínen vagy domborzati elemként (árok, sánc) vagy a bennük található szerves anyag feldúsulás, vagy annak éppen hiánya miatt a környezetüktől eltérő felszíni mintázatokként jelentkeznek, melyek légi felvételek segítségével jól meghatározhatók.

A tervezett bányateleknek az EOVS rendszerbe illesztett légi felvételekre vetített helyét a **9-10. sz. kép** mutatja.

Mivel a tervezett bányatelket mindkét időszakban többnyire egy táblában művelték, a mai térképekhez geometriailag illesztett, georeferált légi felvételeken található felszíni mintázatok elemzése segítségével lehetőségünk lett volna a bányatelek területén régészeti lelőhelyekre utaló minták meghatározására.

Ilyen mintázatokat azonban se az 1966. évi sem a 2000. évi légi felvételeken, valamint a GoogleEarth történeti úrfelvétel sorozatain sem találtunk.

RÉGÉSZETI ÉRTÉKLELTÁR

Az Örökségvédelmi Hatástanulmány régészeti fejezeteit a Budavári Nonprofit Kft által vezetett hivatalos régészeti lelőhely nyilvántartásra alapoztuk. E nyilvántartás Radostyán közigazgatási határain belül 6 régészeti lelőhelyet ismer. Ezek az alábbiak:

Hivatali azonosító	lelőhelynév	A régészeti lelőhely jellege	A régészeti védelem fokozatai
16242	Református temető alatti utca		általános
16243	Templomdombbal szemben	Telepnyom (felszíni), kelta, forrás: Jelentés a Radostyán, Templomdombbal szembeni helyszíni szemléről	általános
59493	Bükkalja Tsz.		általános (részben elpusztult)
59493	Bükkalja Tsz.		általános (részben elpusztult)
90187	Református templom		általános
16241	Református temető	Temető, kelta, forrás: Ásatási	Kiemelten védett

		dokumentáció a Radostyán, Ref. temető ásatásról	
--	--	---	--

A kutatási terület környezetében ismert és nyilvántartott régészeti lelőhelyek elhelyezkedését a **11. sz. kép** mutatja. Látható, hogy a hat régészeti lelőhely valójában három területet fed le: a református templom és temető környezetét, a Nyögő-patak bal partját, valamint a település északi határában található „Bükkalja-tsz” bányáját.

A településről megismert régészeti lelőhelyekre vonatkozó szakirodalmi adatok, a lelőhelyek értékelése

A Dunától keletre eső területen a keleti eredetű népcsoportok megjelenését tekintjük a vaskor kezdetének. E korszakban az előkerült leletek alapján körvonalazott kulturális egységeket már nagy valószínűséggel etnikai csoportokkal is azonosítani lehet a görög és a római történetírók elbeszélései alapján. Ezek alapján a vaskor első felének népeit a szkítákkal és velük rokon népcsoportokkal azonosítják. A svájci Neuchâtel-tó La Tène nevű partszakaszán előkerült leletanyag volt az első, melyet a kelták hagyatékával azonosítottak. Innen ered a késő vaskor La Tène (rövidítve: LT) elnevezése. A Kárpát-medencét már a LT B korszakban eléri az első kelta telepések, de a LT C periódusban (i.e. III. sz.)e gy újabb bevándorló hullámmal benépesítik a teljes területet, a bevándorló kelta törzsek nevét azonban pontosan nem ismerjük.

A radostyáni kelta temető a mai református temető területén található. A legelső a területről származó leletekről a Magyar Nemzeti Múzeum adattárából értesülünk (MNM RégAd.: 59.O.II; 68.R.I.) A leletekhez tartozó dokumentáció az előkerülés helyét a templom melletti Kenderes tetőként nevezi meg.

1931-ben Leszih Andor ásott a temető területén. Ekkor 5 hamvasztásos temetkezés került napvilágra. Az eddig előkerült leleteket Hunyai Ilona (1942, Taf. II/4–9, XXI/2, XXII/1, XXVII/, XXXIII/, XLIX/1, LII/3, LXVIII/5, LXXII/5; 1957, 178–180) majd Végh Katalin publikálta (VÉGH 1969, 74). A 6. sír anyagát és további leleteket adományozott a múzeumnak Svinger Jenő (HOM Ltsz.:53.864.2–3; 53.865.1–3; 53.866.1–6) majd Karácsonyi János. 1959-ben újabb sírt találtak a templom dombja alatt vízvezeték ásásakor. Ezt követően Patay Pál folytatott leletmentő ásatást (HOM RégAd.: 1981–86, HOM Ltsz.: 60.31.1–13) a vízvezetékárok falában látható sírfolt területén 1960-ban (Patay 1960, 233, RégFüz I/13, 1960, 34, MNM RégAd.: VII.1960.338, 5220) majd 1975-ben újabb leletek kerültek elő a temető területéről (GÁDOR-HELLEBRANDT 1976, 69). Az utóbbi leleteket a 7. sírként tartjuk számon. Vadnai Ferenc sírjának kiásásakor került elő a 8. sír, míg Kiss Ferenc sírjának ásásakor a 9. sír leletei. Ezek után ásott a területen Hellebrandt Magdolna, aki a 10–16. sírokat tárta fel (Gádor-Hellebrandt 1977, 84; RégFüz I/29, 1976, 13; RégFüz I/30, 1977, 79; HOM Ltsz.:76.8.1–39; 76.12.3–9).

A leletanyag teljes közlése a Celta Corpus III. kötetében található (Hellebrandt 1999, 239–251; Pl.:LXXXV–XC). A temető a LT B2–C1 periódusba keltezhető, szkíta jellegű leletek is napvilágra

kerültek benne (KEMENCZEI 2009, 10). A leghíresebb lelete egy sárkánypárral díszített kard, melyből a megyében csak egy másik példány ismert Novajidrányból (Szabó-Petres 1992, 34).

2011 júniusában a harangtorony felújításakor több 14-17. sz-i sírt leletmentett (HAJDÚ 2012, 127) Miskolczi Melinda.

Érdekes kérdés, hogy az ide temetkező közösség hol lakott. A temető feletti Kenderes tetőn – ahonnan az első leletek származnak – 1987-ben Sándorfi György, Nováki Gyula és Hellebrandt Magdolna terepbejárást végeztek, de leletanyagot vagy erődítésre utaló nyomot nem találtak (Hellebrandt 1999, 239; 2002).

A bemutatott régészeti lelőhelyek közül van egy kiemelten védett régészeti lelőhely, a református temetőben található kelta telelés és temető, ami a tervezett bányaterülettől légvonalban 400 méterre található. A régészeti lelőhely környezetben való megjelenése: egy dombnyúlvány északi vége, valamint a tervezett bányaterület földrajzi helyzete: sík, mélyen fekvő terület- nem ad okot arra, hogy a régészeti lelőhely keleti irányú folytatását a tervezett bányatelken keressük.

A TERVEZETT BÁNYATERÜLET RÉGÉSZETI TEREPEJÁRÁSA

Annak eldöntése céljából, hogy a tervezett bányatelek területén a már ismert és nyilvántartott régészeti lelőhelyeken túl van-e olyan felszíni lelet, mintázat, ami régészeti lelőhelyre utalna, 2017. június 28. napján a bányatelek területén régészeti terepbejárást végeztünk.

A területet délről az azt határoló domboldal felől közelítettük meg, ahol az erdőben több teraszt is dokumentáltunk, e teraszok elhelyezkedését és megjelenését a **12-13. sz. képek** mutatják. Összevetve Radostyán határának 1767-es felmérésével (**7. sz. kép**), e teraszok 18. századiak lehetnek. Régészeti leletet e helyen nem találtunk.

A területet É-D irányban középen egy földút vágja ketté. A tervezett bányateleknek a helyszíni szemle során tapasztalt fedettségét a **14. sz. kép** mutatja. E földúttól keletre a területet 1 méter magas repce fedte, amiben a repcetövek között a talaj felszíne vizsgálható volt, valamint a repcében 2-3 méter átmérőjű üres foltokat is találtunk, ahol a felszín szintén vizsgálható volt (**15-16. sz. kép**). Itt régészeti leleteket, jelenségeket nem találtunk. A kutatott területet ÉD-irányban ketté vágó földúttól nyugatra a felszínen elvadult ugar volt, embermagasságú gazzal fedve (**17. sz. kép**). Itt nem volt lehetőség arra, hogy régészeti leletek felszíni előkerülését vizsgáljuk.

Nyugati irányban tovább haladva, közvetlenül a bányaterület határának külső oldala mentén, a bányaterület és a 16241. sz. ismert régészeti lelőhely közötti, a bányaterülettel azonos fekvésű területen kukorica volt. Itt a sorok között a felszín jól vizsgálható volt, de régészeti lelőhelyre utaló felszíni nyom itt sem került elő (**18. sz. kép**).

ÖSSZEGZÉS

Radostyán I. védőnevű bányatelek területén nincs ismert és nyilvántartott régészeti lelőhely.

A közhiteles nyilvántartás adatain túl a régészeti lelőhelyek meghatározását segítő egyéb források (történeti adattári, szakirodalmi, történeti térképi, helynév adatok, légi felvételek) áttekintése során sem került elő olyan adat, melyek alapján a területen újabb régészeti lelőhelyet meghatározhatnánk. A kutatott terület régészeti terepbejárása során az észlelési körülmények ugyan korlátozottak voltak, de a hely mély fekvése alapján e területen valószínűleg abban az esetben sem tudtunk volna újabb régészeti lelőhelyet meghatározni, ha éppen a teljes terület frissen szántott lett volna. A kutatási területet még régészeti érdekű területnek sem tekinthetjük.

Ez alapján jelenleg a bányatelek fektetésnek régészeti oldalról akadálya nem ismert.

A bányászati tevékenység során a szénréteget fedő meddő eltávolítása kapcsán a felszíni régészeti lelőhelyek sérülhetnek. Amennyiben a bányászati tevékenység megkezdése során a fentiek ellenére mégis régészeti leletek vagy jelenségek kerülnének elő, az ilyen eseteket a 2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről az alábbiakban szabályozza:

24. §.

(2) Ha régészeti feltárás nélkül régészeti emlék, lelet vagy annak tűnő tárgya kerül elő, a felfedező, a tevékenység felelős vezetője, az ingatlan tulajdonosa, az építtető vagy a kivitelező köteles

a) az általa folytatott tevékenységet azonnal abbahagyni,

b) 105 a jegyző útján a hatóságnak azt haladéktalanul bejelenteni, amely arról haladéktalanul tájékoztatja a mentő feltárás elvégzésére a 22. § (5) bekezdése szerint feltárásra jogosult intézményt, valamint

c) a tevékenységet szüneteltetni, továbbá a helyszín és a lelet őrzéséről - a felelős őrzés szabályai szerint - a feltárásra jogosult intézmény intézkedéséig gondoskodni.

(3) A feltárásra jogosult intézmény köteles a mentő feltárást haladéktalanul megkezdeni, és folyamatosan - az elvárható ütemben - végezni, az előkerült régészeti leletet ideiglenesen elhelyezni.

(4) 106 Ha a mentő feltárást nem lehet 30 nap alatt elvégezni, a hatóság hivatalból vagy a feltárást végző intézmény javaslatára ideiglenesen védetté nyilváníthatja a földterületet.

Nyilatkozat:

Alulírottak nyilatkozunk, hogy Örökségvédelmi hatástanulmány régészeti fejezeteinek elkészítésére vonatkozó szakértői jogosultsággal rendelkezünk, valamint a régészeti lelőhelyek kezelésére általunk javasolt eljárások megfelelnek a vonatkozó törvényi előírásoknak.

Dr. Pusztai Tamás

Pusztainé Dr. Fischl Klára

Miskolc, 2017. 07.17.

FELHASZNÁLT IRODALOM ÉS FORRÁSOK

Bayerle Gusztáv: A hatvani szandzsák adóösszeírása 1570-ből, Hatvan 1998.

Bodnár Tamás: Borsod megyei prédikátorok az 1576-1652 közötti tizedjegyzékek alapján, In.: A Herman Ottó Múzeum évkönyve XLII. 597-622 p. Miskolc, 2003.

Bodnár Tamás – Tóth Péter: Borsod vármegye török adózása, Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Levéltári Füzetek 43. Miskolc, 2005.

Gádor Judit–Hellebrandt Magdolna 1976, A Herman Ottó Múzeum leletmentései és ásatásai 1975-ben, Radostyán, református temető. HOMÉ XV, 69.

Gádor Judit–Hellebrandt Magdolna 1977, A Herman Ottó Múzeum leletmentései és ásatásai 1975-ben, Radostyán. HOMÉ XVI, 84.

Györffy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza, Budapest, 1963.

Hajdú Melinda 2012, A Herman Ottó Múzeum régészeti kutatásai 2011-ben. Radostyán, Református templom. HOMÉ LI, 127.

Hellebrandt Magdolna 1999, Celtic finds from Northern Hungary. (Corpus of celtic finds in Hungary III.) Budapest

Hellebrandt Magdolna 2002, Régészeti kultúrák és lelőhelyek I. In: Baráz Csaba (szerk.): A Bükk Nemzeti Park. Hegyek, erdők, emberek. Eger. 341-356.

Hellebrandt Magdolna 2013, Késő kelta - kora császárkori településnyomok a Dél-Borsodi Mezőségben. HOMÉ LII, 103

Hunyai Ilona 1942–44, Kelták a Kárpát-medencében. Dissertationes Pannonicae Ser. II. N. 18, Budapest

Hunyadi Ilona 1957, Kelták a Kárpát-medencében. Régészeti Füzetek 2

Kemenczei Tibor 2009, Studien zu den Denkmälern Skythisch geprägter Alföld Gruppe. IPH 12. Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest.

Patay Pál 1960, Radostyán ArchÉrt 87, 233.

Régészeti Füzetek I/13, 1960, Radostyán, 34.

Régészeti Füzetek I/29, 1976, Radostyán. Ref temet, 13.

Régészeti Füzetek I/30, 1977, Radostyán, 79.

Szabó Ádám–Petres Éva 1992, Decorated weapons on the La Tene Iron Age in the Carpatian Basin. IPH 5. Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest.

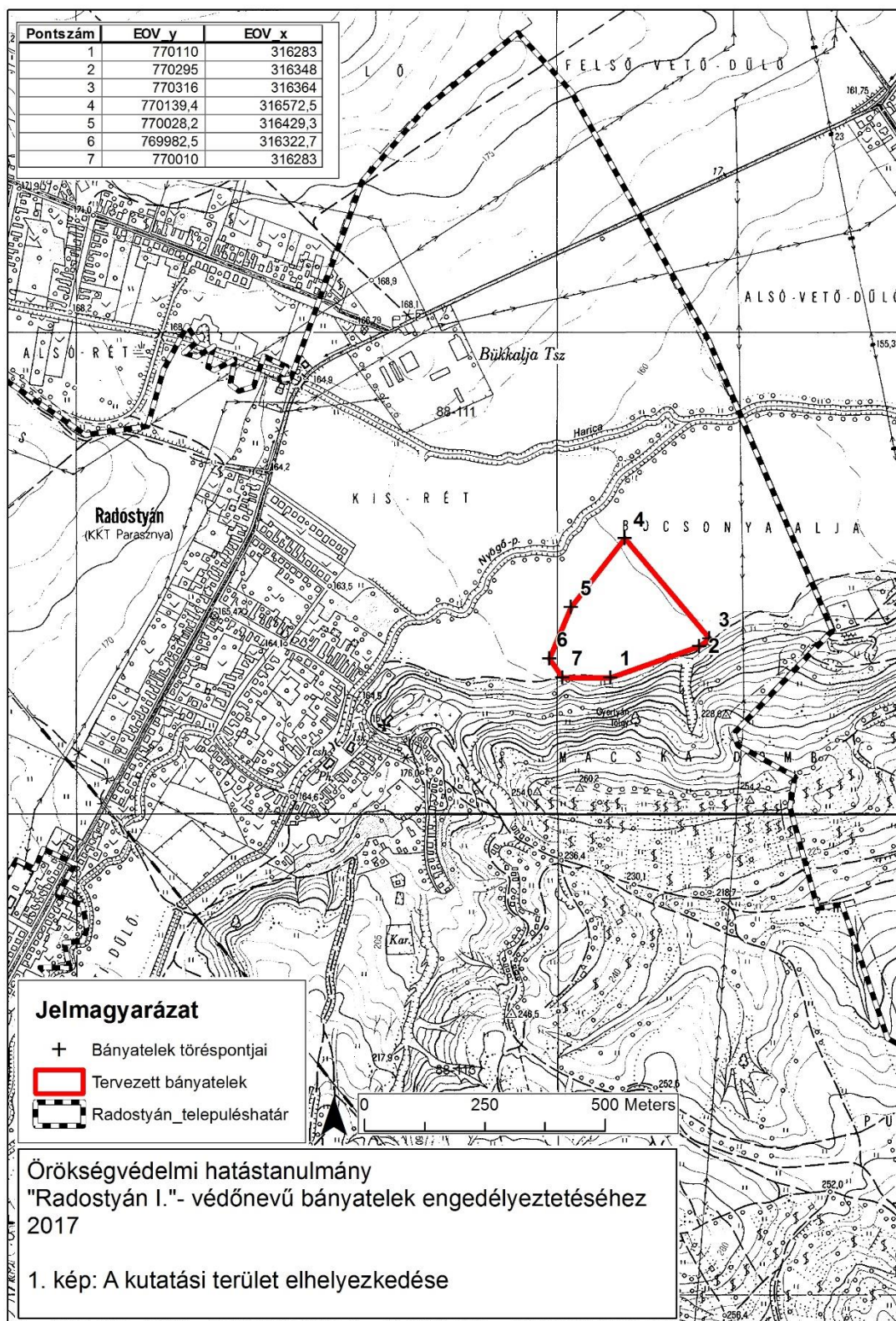
Tóth Péter: A Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Levéltár Miskolcon őrzött középkori oklevelei, Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltári füzetek 28. Miskolc 1990.

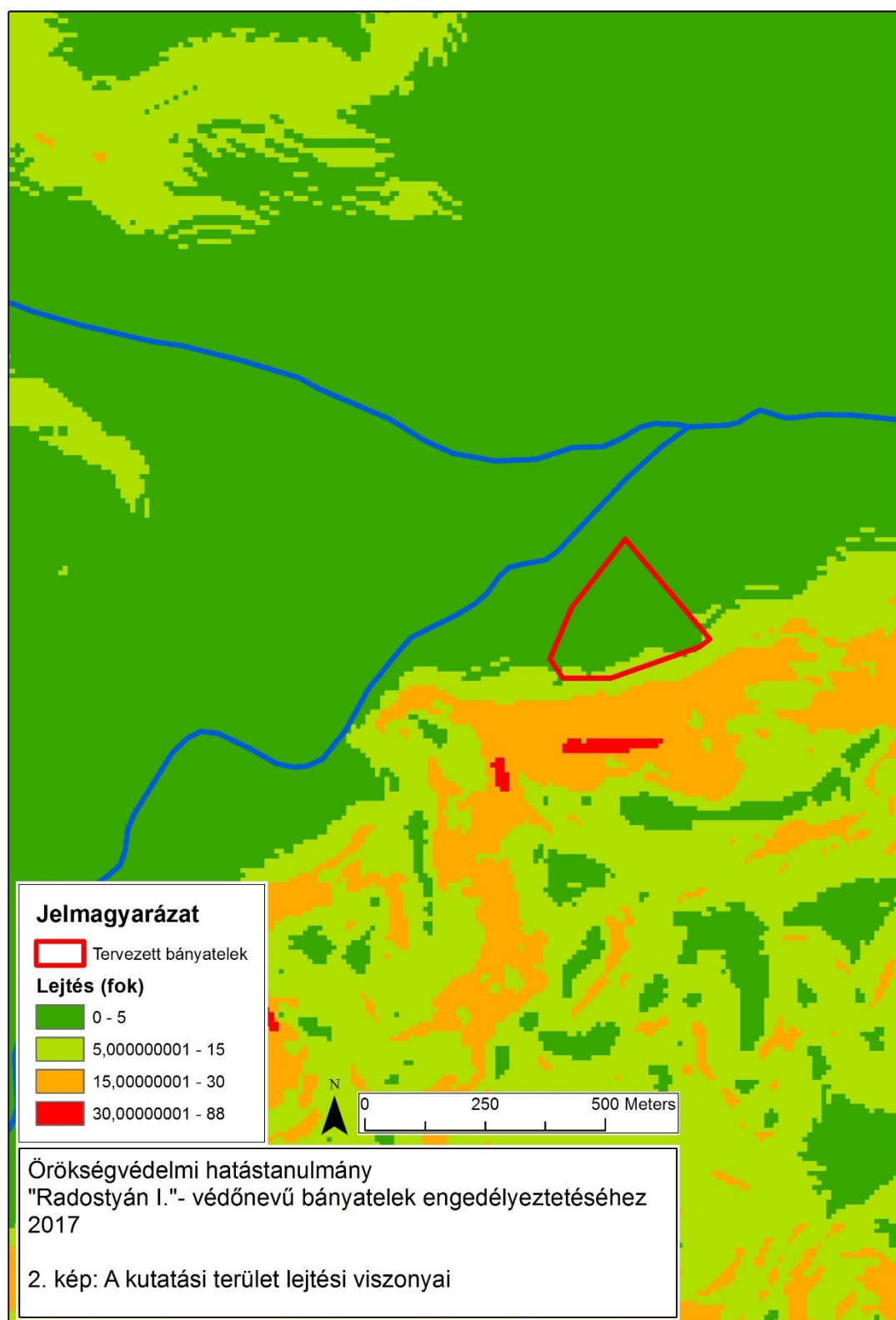
Végh Katalin 1969, *Kelta leletek a miskolci múzeumban*. HOMÉ VIII, 69–114.

MNL BAZML XV-32. Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltára,
Gyűjtemények, Mikrofilmgyűjtemény

MNL BAZML XV-61. Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltára,
Gyűjtemények, Borovszky Sámuel Borsod megyei helytörténeti kutatócéduláinak gyűjteménye

MNL OL UC. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Urbaria et Conscriptiones

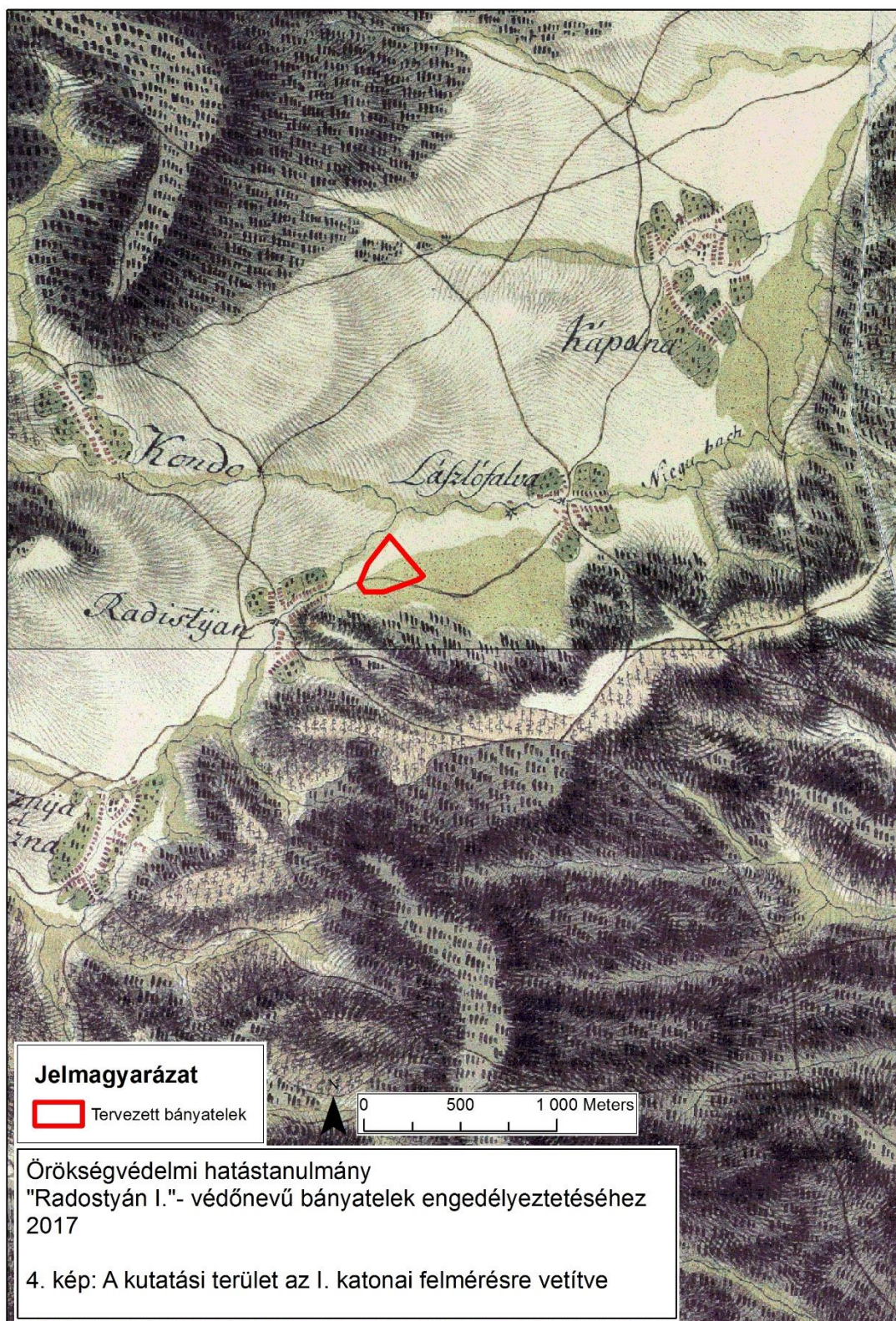

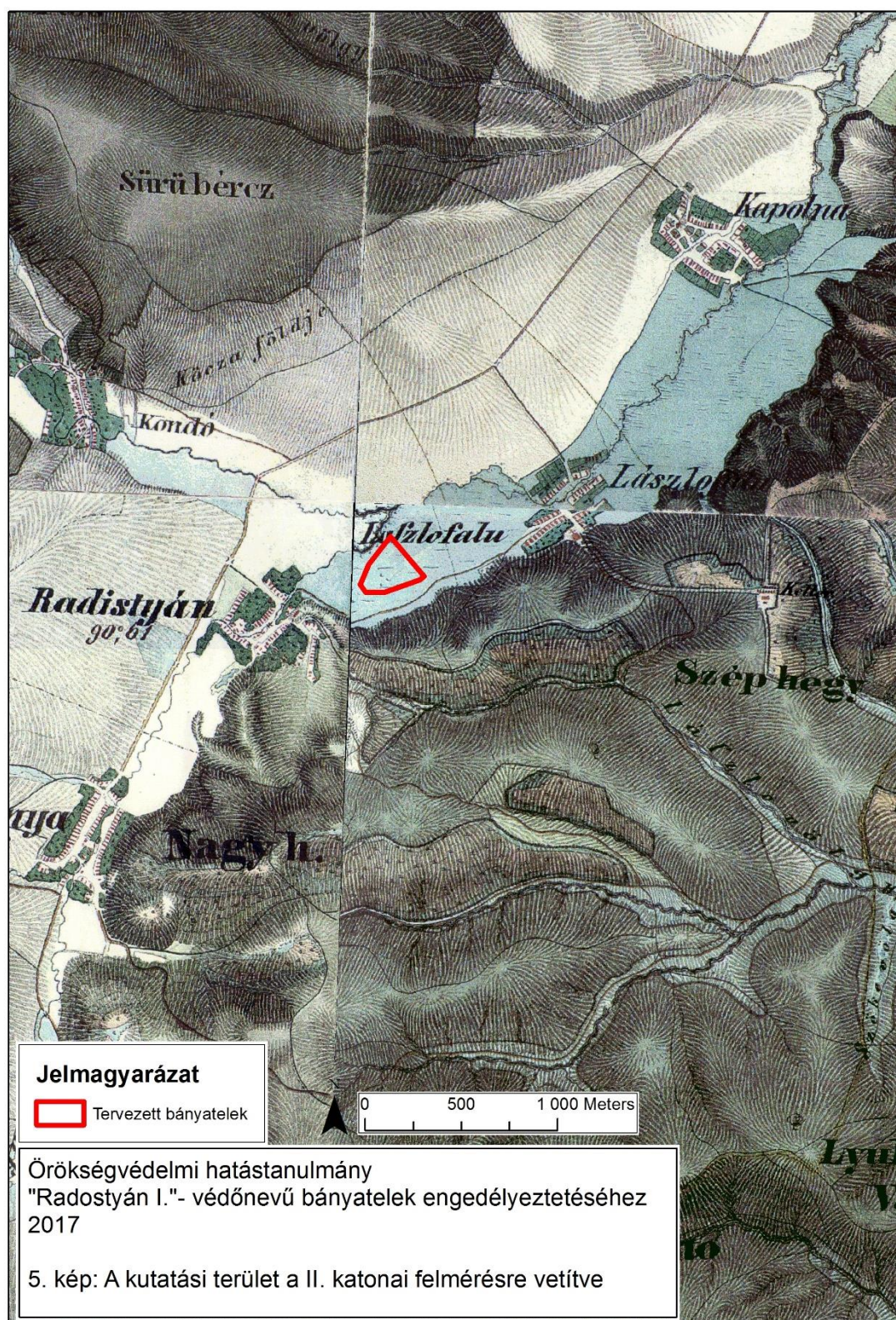

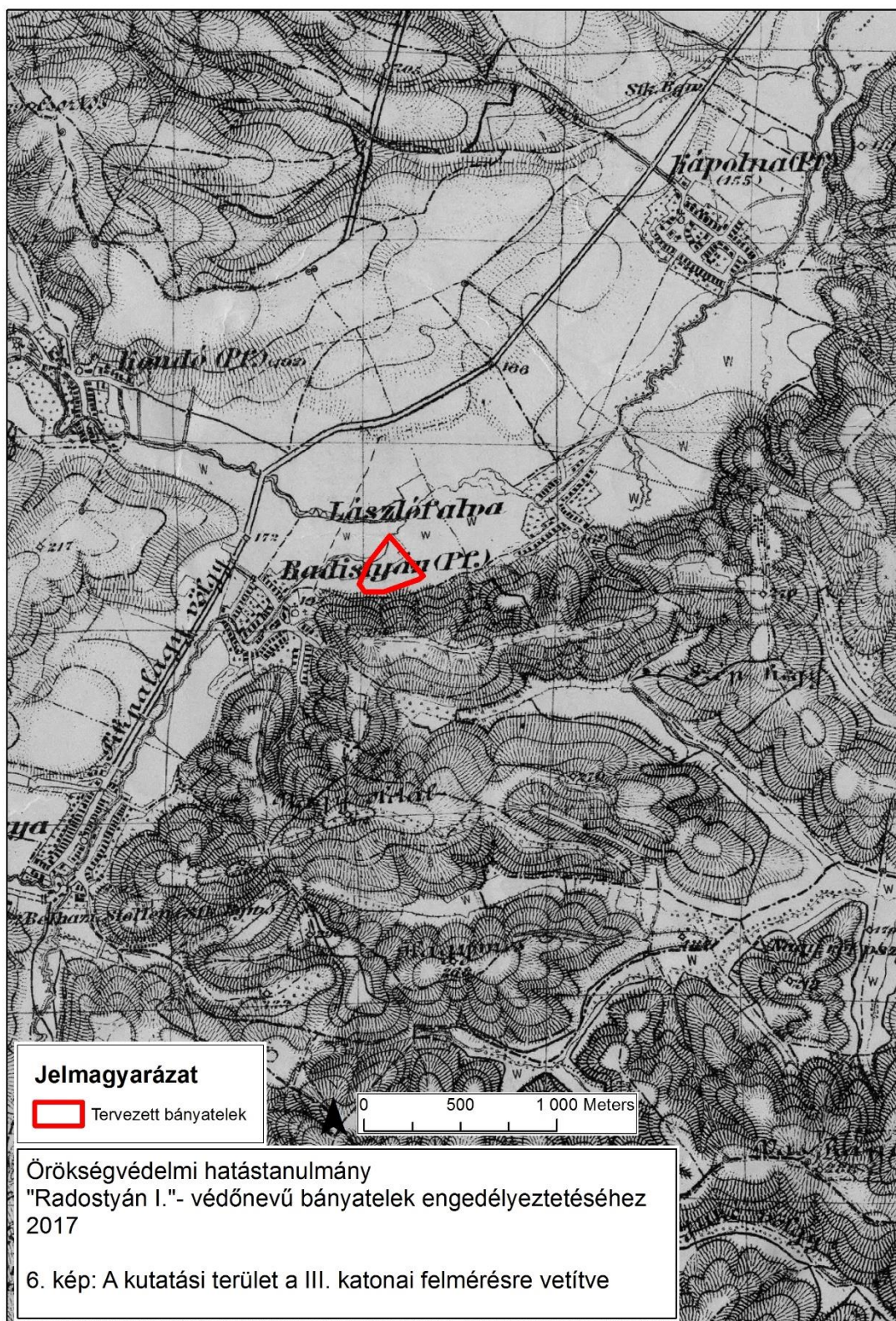

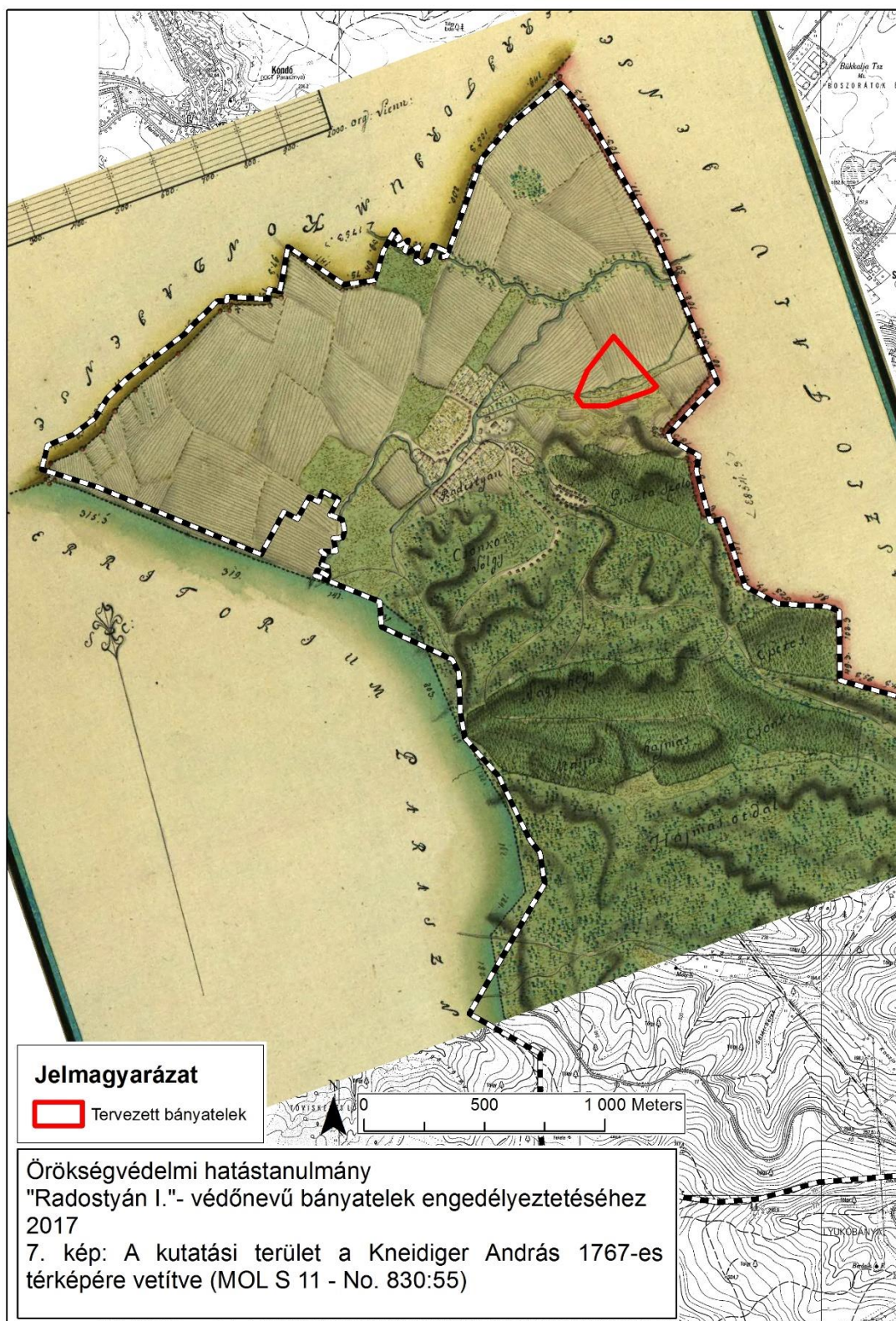

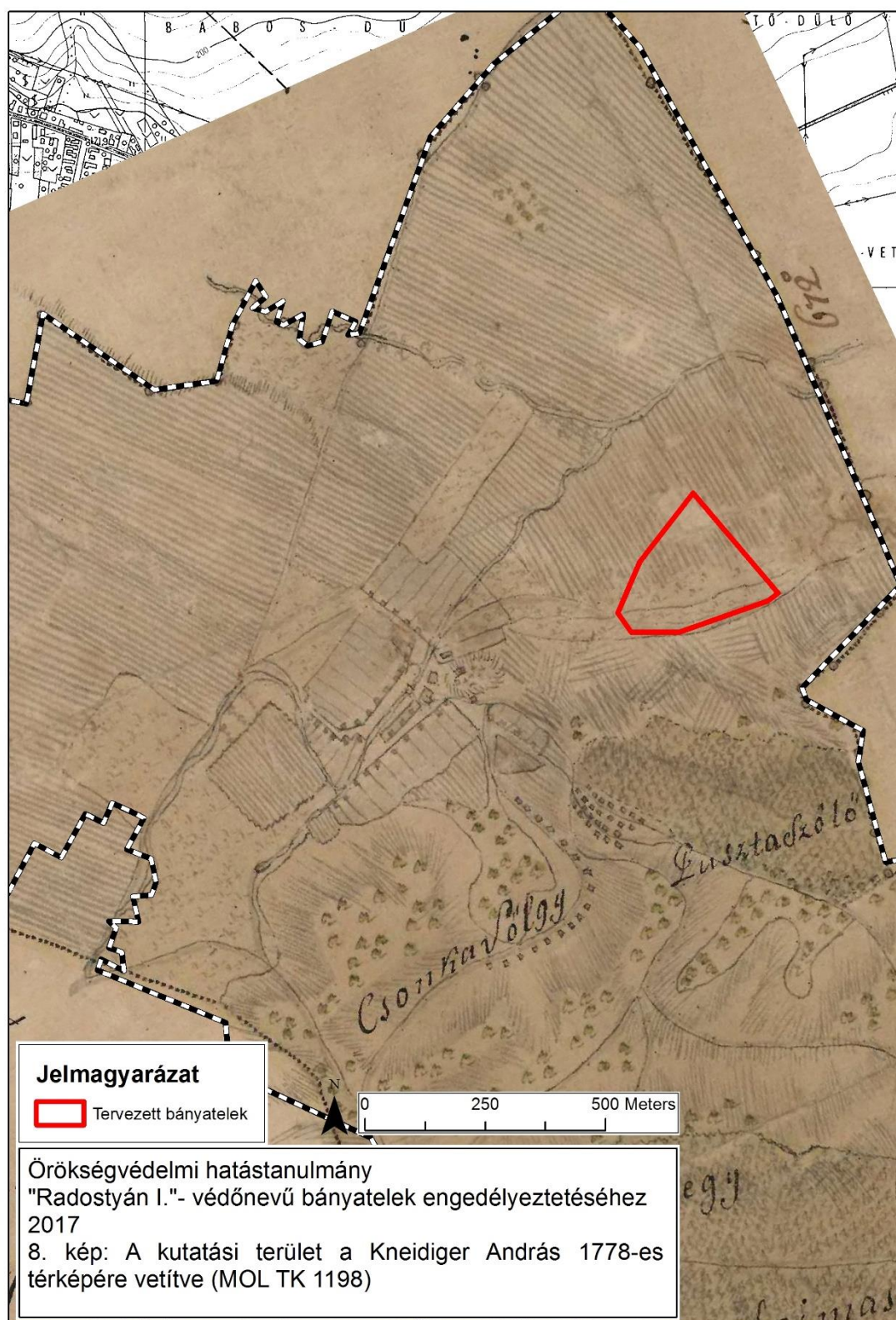

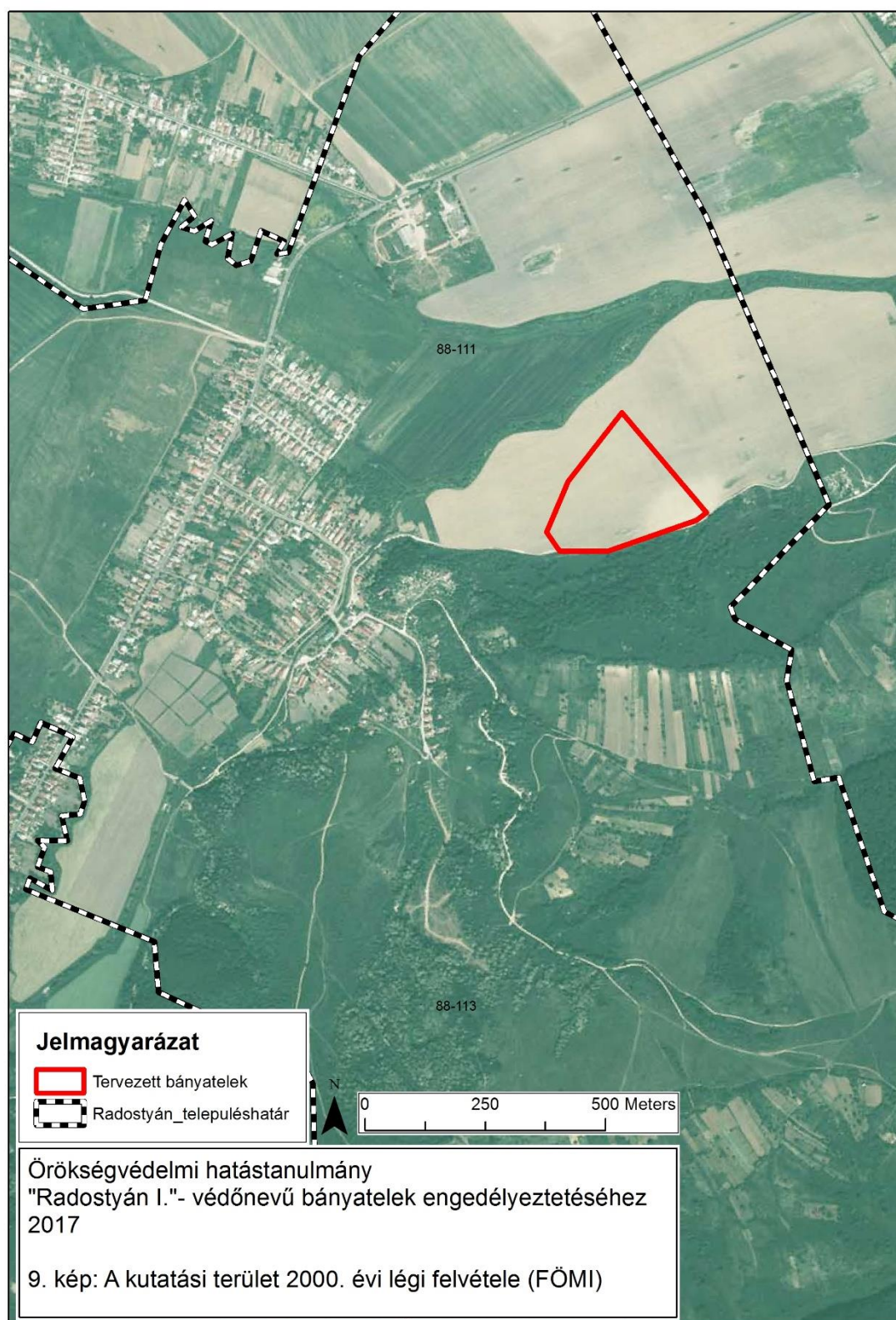

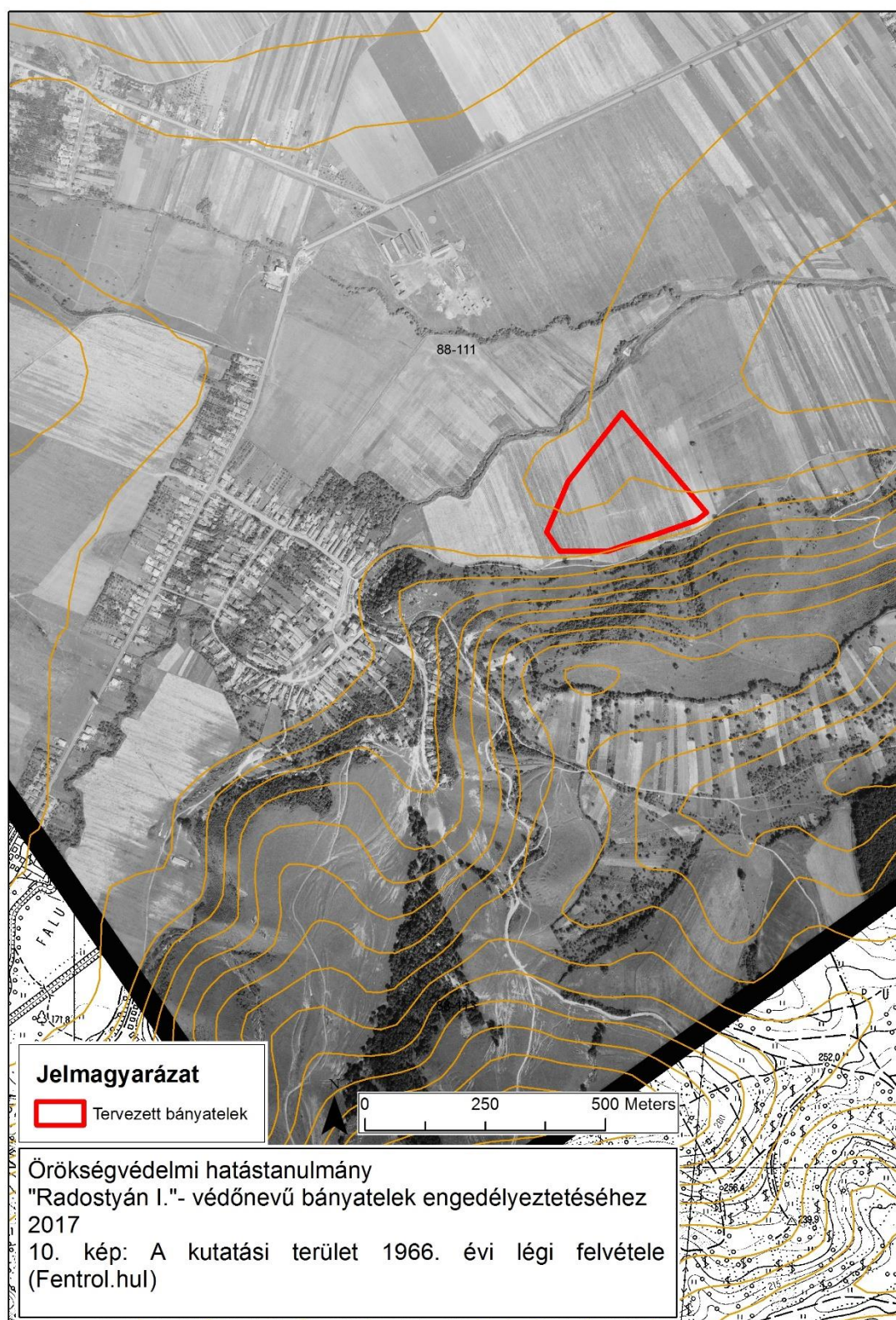

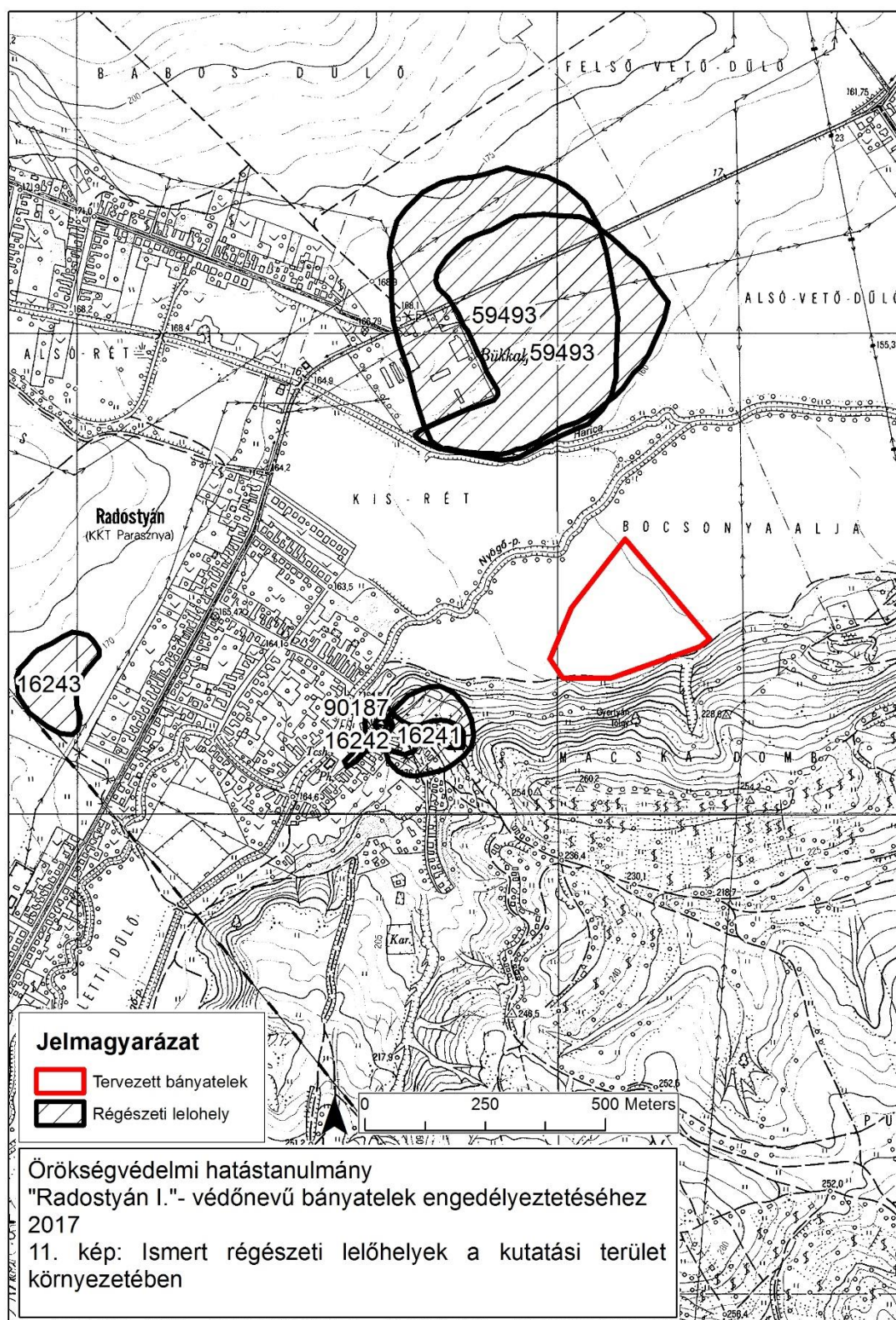

12. kép: teraszok a bányaterülettől délre található domboldalon

13. kép: A bányaterülettől délre található domboldal teraszainak a fotója

14.. kép: A tervezett bányaterület fotója déli irányból (2017. július)

15. kép: A tervezett bányaterület keleti felének fedettsége 2017. júliusában

16. kép: A tervezett bányaterület keleti felének fedettsége 2017. júliusában

17. kép: A tervezett bányaterület nyugati felének fedettsége 2017. júliusában

18. kép: A tervezett bányaterületet nyugatról határoló terület fedettsége 2017. júliusában